

WOJCIECH GÓRALSKI (Warszawa – Płock)

Kodyfikacja prawa kanonicznego z 1983 roku. W 25-lecie promulgowania przez Jana Pawła II nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego

I. Dawne ustawodawstwo kanoniczne – rys historyczny. **II.** Geneza oraz rozpoczęcie rewizji i odnowy prawa kanonicznego w związku z II Soborem Watykańskim. **III.** Przebieg prac kodyfikacyjnych w latach 1965-1983. **IV.** Promulgacja i prezentacja nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r. **V.** Uwagi końcowe.

I. 1. Pełniąc właściwą sobie misję w świecie, Kościół katolicki od samego początku podejmuje różnorodne formy aktywności, w tym także działalność ustawodawczą. Bezpośrednim jej celem jest ujęcie za pomocą środków prawnych życia wspólnoty kościelnej, stanowiącego realizację przedmiotu wiary. Już w połowie IV stulecia pojawia się termin *ius ecclesiasticum*, obejmujący całokształt usankcjonowanych wskazań dotyczących dyscypliny kościelnej, kształtującej się w wyniku podejmowanej coraz szerzej działalności prawotwórczej przez papieży, sobory i synody. Szczególnie znaczącym źródłem prawa stają się dekretały papieskie, a także reskrypty biskupów. Te pierwsze adresowano i przesyłano do biskupów, do nich zaś należało upowszechnianie ich w drodze odczytywania w kościołach; podobnie rozpowszechniane były zapadające większością głosów uchwały synodów. Źródła prawa występują z czasem jako formalne nakazy i zakazy kompetentnej władzy kościelnej, a ich znajomości wymagano na równi ze znajomością Pisma Świętego.

Względy praktyczne, a także chęć stworzenia prawa jednolitego sprawiają, że obowiązujące przepisy kościelne zaczyna gromadzić się w zbiory (tzw. *colletiones canonum*), zawierające prawo pochodzące od papieża, soborów, synodów i cesarza. Podczas gdy w kolekcjach wschodnich szczególnie miejsce zajmują prawa cesarskie, to w zbiorach zachodnich dominują dekretały papieskie. Obok kolekcji o charakterze powszechnym pojawiają się również zbiory partykularne. W jednych i drugich zamieszczano także normy zwyczajowe,

ustawy świeckie dotyczące spraw kościelnych (rzymskie, a następnie germańskie), a ponadto fragmenty pism Ojców Kościoła i pisarzy kościelnych. Twórcy nowych zbiorów, szczególnie od połowy IX wieku, poszukiwali zazwyczaj takich tekstów, które były potrzebne dla zaradzenia niedomaganiom dyscypliny kościelnej i realizacji określonych zamierzeń reformatorskich.

Prawo średniowieczne coraz bardziej zaczyna służyć rozwiązywaniu problemów społeczności chrześcijańskiej (kształtowanej jako *imitatio imperii*), szczególnie zagadnieniom kompetencji i władzy, celom zaś religijnym służy jedynie pośrednio, poprzez religijne założenia tejże społeczności. Procesy prawotwórcze coraz częściej wywodzą się bardziej z woli prawodawcy niż z przepowiadania wiary.

Okoliczność krążenia w obiegu znacznej ilości zbiorów zawierających różne normy prawne, po części niezgodne ze sobą, a nawet sprzeczne, coraz bardziej rodziła potrzebę stworzenia jednej kolekcji, która by obejmowała całość prawa kanonicznego i jednocześnie dokonała uzgodnienia jego przepisów na drodze ich poprawnej interpretacji. Podjęcie i wykonanie tego zadania ułatwiały wypracowane już wcześniej reguły interpretacji i uzgadniania norm prawnych. Przykład i zachętę w tym zakresie stanowiły niewątpliwie studia nad prawem rzymskim prowadzone w bolońskiej szkole prawa cywilnego od końca XI stulecia¹.

2. Po owym pierwszym, niemal tysiącletnim okresie historii prawa kanonicznego, dzieło zewnętrznego i wewnętrznego uzgodnienia i ujednoczenia przepisów prawa kanonicznego podjął i wykonał około roku 1140 – przy zastosowaniu uznanych reguł interpretacji tekstów prawnych – oddany reformie gregoriańskiej kanonista boloński Gracjan (uznawany za ojca kanonistyki), tworząc dzieło pod znaną powszechnie nazwą *Dekretu*². Wraz z pojawieniem się tego zbioru rozpoczął się drugi okres wspomnianej historii: kształtowania się *Corpus Iuris Canonici* (XII-XVI wiek). Znamionuje go centralizacja procesów prawotwórczych, kiedy papież, sprawując rządy nad społecznością chrześcijańską, staje się *orgio, caput et radix* wszelkiej władzy.

Choć *Dekret* Gracjana, w którym autorowi udało się ustalić podstawowe zasady prawa i wskazać prawo powszechnie obowiązujące w Kościele, stanowił nieocenioną wartość dla nauki prawa kanonicznego (jako pierwszy podreęcznik tej nowej dyscypliny wiedzy) i zyskał sobie ogromne uznanie, to jednak – będąc zbiorem prywatnym – nigdy nie został aprobowany jako obowiązujący kodeks prawa kościelnego. Należy wszakże podkreślić, że *Dekret* przewyższał pod każdym względem poprzednie zbiory i odegrał doniosłą rolę w długotrwałym procesie zmierzającym do właściwej kodyfikacji prawa ko-

¹ R. Sobański, *Teoria prawa kościelnego*, Warszawa 1992, s. 35-37; P. Hemperek, W. Góralski, *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Lublin 1995, s. 76-77.

² Szerzej na temat *Dekretu* Gracjana zob. A. Vetulani, *Dekret Gracjana i pierwsi dekrecyści w świetle nowego źródła*, Wrocław – Kraków 1955.

ścielnego. Ta jednak mogła się dokonać jedynie przy decydującym udziale władzy kościelnej³.

Dla epoki dekretów czymś zmiennym była nie tyle rosnąca liczba tychże dekretów, ile raczej dążenie do nadania im charakteru powszechnie obowiązującego, co spowodowałoby skuteczne skupienie prawodawstwa w rękach papieży. Zbiory prywatne natomiast nie wychodziły naprzeciw takiej tendencji.

Następcy Gracjana (tzw. dekretysty) zajmowali się w zasadzie jedynie uzupełnianiem i wyjaśnianiem treści *Dekretu* oraz gromadzeniem i porządkowaniem wciąż przybywających przepisów kanonicznych. Powstające w ten sposób zbiory stanowiły kontynuację dzieła kameduły bolońskiego⁴.

3. Poczynając od XIII w. troskę o sporządzanie nowych zbiorów obejmujących prawo powszechne przejęła najwyższa władza kościelna. Pochodzą od niej zbiory już urzędowe i autentyczne, promulgowane przez papieży. Narastający systematycznie bogaty materiał legislacyjny, stanowiący owoc trzeciego (1179) i czwartego (1215) Soboru Laterańskiego, a także ożywionej działalności prawodawczej Aleksandra III (1159-1181) i Innocentego III (1198-1216) skłaniał do podjęcia działalności kompilatorskiej z głównym udziałem Stolicy Apostolskiej.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom epoki, Grzegorz IX (1227-1241), doskonale obeznany z prawem rzymskim i prawem kanonicznym, przy wydanej pomocy swego penitencjarza i kapelana, Rajmunda de Pennafort, dokonał dzieła urzędowej i autentycznej kodyfikacji prawa kanonicznego. Promulgując w 1234 roku swoje *Dekrety* (znane później jako *Dekrety Grzegorza IX*), nadał im tym samym moc obowiązującą w całym Kościele, stanowiły więc zbiór o charakterze powszechnym. Kodyfikacja ta miała ponadto charakter ekskluzywny, inaczej wyłączny, jednak tylko względny, uchylała bowiem jedynie te normy prawne, które zostały wydane po *Dekrecie* Gracjana, jeśli nie znalazły się w nowo promulgowanej kolekcji.

Dekrety Grzegorza IX, komentowane następnie przez tzw. dekretalistów, umocniły prawotwórczą rolę papieży, podejmujących kolejne inicjatywy kodyfikacyjne. Tak więc Bonifacy VIII (1294-1303) promulgował w 1298 roku *Liber Sextus*, a powstałe w 1314 roku z polecenia Klemensa V (1305-1314) *Klementyny* ogłosił w 1317 roku Jan XXII (1316-1334). Wraz z tym ostatnim zbiorem kończył się okres ożywionej działalności kompilatorskiej i kodyfikacyjnej Stolicy Apostolskiej. Powstałe wówczas *prawo dekretów* stało się podstawą dyscypliny kościelnej na długie stulecia⁵. Do wymienionych zbiorów

³ Zob. W. Góralski, *Kodyfikacja prawa w Kościele Łacińskim po Soborze Watykańskim II*, Płock 1983, s. 12-13.

⁴ Z okresu od 1140 do 1234 r. znanych jest ponad 60 zbiorów prawa kanonicznego. Zob. S. Kutner, *Repertorium der Kanonistik (1140-1234). Prodromus corporis glossarum*, t. 1, Città del Vaticano 1937, s. 272-385.

⁵ S. Sipo, *Enchiridion Iuris Canonici*, Romae – Friburgi Brisg. – Barcinone 1960, s. 58.

urzędowych doszły wkrótce dwa zbiory prywatne dekretów, niepretendujące do miana kodyfikacji: *Extravagantes* Jana XXII i *Extravagantes communes*, sporządzone pod koniec XV wieku przez księgarza paryskiego Jana Chappuis.

4. Zachodząca po Soborze Trydenckim coraz pilniejsza potrzeba kodyfikacji prawa kościelnego (reformistyczne dekryty soborowe stały się podstawowym źródłem *ius novissimum*) skłoniła Grzegorza XIII (1572-1585) do powzięcia stosownej w tym względzie inicjatywy. Po wykonanej w latach 1566-1582 przez korektorów rzymskich pracy doszło do wydania w 1582 roku Rzymie urzędowego zbioru *Corpus Iuris Canonici*⁶. Obejmował on sześć zbiorów okresu klasycznego (*Dekret Gracjana*, *Dekrety Grzegorza IX*, *Liber Sextus*, *Klementyny*, *Extravagantes* Jana XII i *Extravagantes communes*). Kolekcja ta, przygotowana w wyniku bliskiej współpracy najwyższej władzy ustawodawczej Kościoła oraz autorytetu naukowego, jako taka nie posiadała charakteru urzędowego, stanowiła jedynie zwykłe połączenie wymienionych zbiorów w jedną całość, a każdy z nich zachowywał swój dotychczasowy charakter. Urzędowe wydanie *Corpus Iuris Canonici* miało stanowić w zamyśle Grzegorza XIII zaledwie pracę wstępną do dzieła generalnej kodyfikacji, wszak poszczególne elementy składowe tego zbioru, redagowane według utartego schematu Bernarda z Pawii (*iudex*, *iudicium*, *clerus*, *connubia*, *crimen*), nosiły znamię metody kazuistycznej, i to w wybitnym stopniu⁷.

Niedokończone przez Grzegorza XIII, kanonistę, dzieło kontynuował jego następca, Sykstus V (1585-1590), również kanonista. Ukończone jednak przez komisję kardynalską prace kodyfikacyjne, uwieńczone wydaniem w 1598 roku projektu kodyfikacji, nie uzyskały aprobaty kolejnego papieża w osobie Klemensa VIII (1592-1605), zresztą uprzednio członka wspomnianej komisji⁸. Nie powiodła się też próba modyfikacji zbioru, podjęta z polecenia Pawła V (1605-1621) w latach 1607-1610. Natomiast prywatna kolekcja Piotra Mateusza, ogłoszona w 1590 roku, obejmująca – w obrębie pięciu ksiąg – materiał ustawodawczy z okresu od 1471 do 1590 roku, wciągnięta w 1623 roku na indeks ksiąg zakazanych, dość szeroko upowszechniła się, stanowiąc niejako uzupełnienie *Corpus Iuris Canonici*⁹.

Rychłemu podjęciu niespełnionego w końcu XVI stulecia dzieła kodyfikacji prawa kanonicznego nie sprzyjały nadal okoliczności, gdy tymczasem aktywność legislacyjna Stolicy Apostolskiej (akty prawne papieży i kongregacji rzymskich) nie ustawała. Wszystko wskazywało na to, że stosowną inicja-

⁶ W powszechnym użyciu znajduje się obecnie najlepsze pod względem krytycznym wydanie *Corpus Iuris Canonici* Ae. Friedberga (t. 1-2, Leipzig 1879-1881), powtórzone w Grazu w 1959 r.

⁷ W. Góralski, op. cit., s. 20-21.

⁸ Zdaniem W. Abrahama decyzja papieska mogła być spowodowana kilkoma okolicznościami: zakazem Piusa IV (1559-1565) komentowania uchwał Sobory Trydenckiego, poważnymi wadami powstałego zbioru oraz obawą przed reakcją państw, które nie przyjęły uchwał *Tridentinum* (*Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego*, „Polonia Sacra” 1, 1918, s. 5).

⁹ W. Abraham, op. cit., s. 5; W. Góralski, op. cit., s. 23.

tywę poweźmie Benedykt XIV (1740-1758), obok Innocentego IV (1243-1254) i Aleksandra III jeden z najznakomitszych kanonistów w dziejach papieżstwa. Lecz i on cofnął się przed tak trudnym wyzwaniem, poprzestając jedynie na zestawieniu własnych konstytucji, objętych urzędowym zbiorem (wydawany w Rzymie, w latach 1748-1747), przesłanym uniwersytetowi w Bolonii z poleceniem używania go w sądownictwie i w szkołach¹⁰. To fragmentaryczne dzieło okazało się ostatnim zbiorem urzędowym aż do czasów Piusa X (1903-1914).

5. Wiek XIX, w którym po zmianach spowodowanych rewolucją francuską, romantyzmem, nowymi kierunkami umysłowymi i politycznymi oraz dążeniami wolnościowymi, zmieniły się warunki funkcjonowania Kościoła, wiek otwierający erę kodyfikacji nowożytnych, wyraźnie sprzyjał odrodzeniu życia kościelnego. W odżywiającej na powrót idei kodyfikacji upatrywano teraz nie tylko środek służący położeniu kresu rosnącej dezorientacji i niepewności, lecz także okazję do przeprowadzenia generalnej reformy dyscypliny kościelnej, która by odpowiadała ówczesnemu położeniu i stanowisku Kościoła.

Myśl o kodyfikacji prawa kościelnego podjęta podczas Soboru Watykańskiego w 1869 roku nie doczekała się realizacji, a to w związku z wydarzeniami związanymi z zajęciem Rzymu i Państwa Kościelnego, co 20 października 1870 roku spowodowało przerwanie obrad soborowych. Niebawem Pius IX (1846-1878) oraz Leon XIII (1878-1903) dokonali zaledwie fragmentarycznych kodyfikacji (m.in. w zakresie części prawa karnego). Natomiast wzmoczona w tym okresie aktywność doktryny prawa kanonicznego zaowocowała, szczególnie w latach 1873-1904, wieloma prywatnymi projektami kodyfikacji¹¹.

6. Dzieło kodyfikacji rozpoczął Pius X (1903-1914) w 1904 roku, powołując w tym celu komisję kodyfikacyjną (złożoną z kardynałów) oraz wspierając ją kolegium konsultorów (złożone z wybitnych kanonistów i teologów). *Spiritus movens* trwających 13 lat prac kodyfikacyjnych był znakomity kanonista, abp Piotr Gasparri, sekretarz, a następnie (po otrzymaniu w 1907 roku godności kardynalskiej) ponens wymienionej komisji. Założeniem ustawodawcy kościelnego było, by z istniejących zbiorów prawa kościelnego (*Corpus Iuris Canonici*, dekrety Soboru Trydenckiego, akty prawne papieży oraz kongregacji i trybunałów apostolskich) zebrać wszystko, co w zakresie dyscypliny kościelnej nadal obowiązuje, a następnie ująć to w możliwie zwarte w kanony (z ewentualnym podziałem na paragrafy). Chodziło przy tym o dostosowanie prawa kościelnego do współczesnych wymogów. W szerokiej debacie nad projektami kodyfikacyjnymi brały udział również episkopaty poszczególnych krajów oraz wydziały prawa kanonicznego¹².

¹⁰ W. Góralski, op. cit., s. 24.

¹¹ P. Hemperek, W. Góralski, op. cit., s. 124-125.

¹² Zob. W. Góralski, op. cit., s. 28-35.

Po wypracowaniu przez komisję kodyfikacyjną w 1912 roku projektu Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK), został on rozesłany wszystkim tym, którzy mają prawo do udziału w soborze powszechnym, a także kardynałom i prałatom Kurii Rzymskiej. Wniesione przez nich uwagi stały się przedmiotem wnikliwej analizy komisji kodyfikacyjnej, w rezultacie czego dokonano nowej redakcji projektu KPK. Następca Piusa X, papież Benedykt XV (1914-1922), mimo toczącej się pierwszej wojny światowej (opóźniła ona sfinalizowanie dzieła) zapowiedział promulgację pierwszego w dziejach Kościoła KPK. Dokonał jej 27 maja 1917 roku, a jako termin wejścia tej kodyfikacji w życie wskazał 19 maja 1918 roku¹³.

Całokształt materii legislacyjnej KPK z 1917 roku, ujęty w 2414 kanonach, został podzielony na 5 ksiąg, już nie według schematu Bernarda z Pawii, lecz raczej w nawiązaniu do kryteriów *Institucji* Justyniańskich (*personae, res, actiones*). Tak więc układ ksiąg jest następujący: I – Normy generalne; II – O osobach; III – O rzeczach; IV – O procesach; V – O przestępstwach i karach.

KPK Pio-Benedyktyński, uwzględniający bogate dziedzictwo całych stuleci ustawodawstwa kościelnego, stanowił już nie kompilację, lecz kodeks *sensu stricto*, upodobniony do nowoczesnych kodeksów państwowych. Spełniał on wszystkie wymogi stawiane ówczesnej sztuce kodyfikacyjnej przez teoretyków prawa i był uznawany za dzieło udane¹⁴. Kodyfikacja ta, będąca wyrazem harmonii łączącej w sobie *nova et vetera*, stała się wiążącym punktem odniesienia dla dyscypliny całego Kościoła łacińskiego¹⁵.

II. 1. KPK z 1917 roku, stanowiący wyraz porządku prawnego Kościoła łacińskiego, zrywający z dawną metodą kazuistyczną rozstrzygnąć niejako indywidualnych, nacechowany abstrakcyjnym ujęciem przepisów, stanowił znaczące osiągnięcie myśli prawniczej. Uporządkowane niezwykle obfitego i rozproszonego materiału ustawodawczego w jedną organiczną całość, wzorowaną od strony metodycznej na wielkich kodyfikacjach europejskich XIX stulecia, zdecydowanie ułatwiło zarówno właściwe funkcjonowanie organów administracji i sądownictwa kościelnego, jak i bardziej efektywne sprawowanie duszpasterstwa w kościelnych jednostkach administracyjnych, takich jak diecezja czy parafia.

Zmieniające się jednak okoliczności i warunki życia społeczności kościelnej sprawiają, że i kształt kościelnej normy prawnej nie może mieć charakteru statycznego; jeśli ustawa ma być skuteczna, musi zdążać za życiem. Nie trzeba było

¹³ Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Bededicti Papae XV auctoritate promulgatus, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-521.

¹⁴ Wysokiej oceny KPK dokonał m.in. U. Stutz (*Der Geist des Codex Iuris Canonici*, Stuttgart 1918).

¹⁵ Katolickie Kościoły Wschodnie mają własne prawo, skodyfikowane częściowo za papieża Piusa XII (1939-1958) w latach 1949-1957. Pełna kodyfikacja dokonała się dopiero 18 października 1990 roku, kiedy Jan Paweł II (1978-2005) promulgował Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich.

czekać zbyt długo od ogłoszenia KPK, by przekonać się o tym, że Stolica Apostolska nadal wydawała nowe akty prawne, regulujące bieżącą rzeczywistość życia kościelnego. Przewidział to zresztą sam ustawodawca kościelny, określając – wraz z promulgacją kodeksu – sposób uzupełniania go nowymi przepisami¹⁶.

Coraz więcej zmian i uzupełnień w stosunku do dyspozycji KPK zaczęło się pojawiać szczególnie w okresie pontyfikatu Piusa XII, to zaś zaczęło wyzwać dawną tendencję do układania nowych zbiorów prawa kościelnego, obejmujących powiększający się systematycznie zasób nowych ustaw (ogłaszanych w organie urzędowym Stolicy Apostolskiej *Acta Apostolicae Sedis*)¹⁷. Miało to zapobiec, jak się okazało zaledwie częściowo, coraz większej niedogodności w dokładnym ustalaniu obowiązującego stanu prawnego. Czymś znamionym było także coraz częstsze kierowanie do Papieskiej Komisji Interpretacyjnej nie tylko pytań, lecz również uwag i propozycji kanonistów dotyczących potrzeby nowej redakcji całości obowiązującego prawa¹⁸.

Zarówno aktywność legislacyjna Stolicy Apostolskiej, jak i związany z tym proces dezaktualizacji wielu norm kodeksowych spowodowały, że myśl o nowej kodyfikacji prawa kanonicznego zaczynała nurtować coraz większy krąg zainteresowanych osób i instytucji. Dostrzegano przy tym potrzebę generalnej odnowy życia kościelnego w ogóle, a w tym kontekście konieczność nie tylko zwykłej kodyfikacji, lecz i samej odnowy prawa w Kościele. Tym bardziej że szybko zachodzące przemiany w ówczesnym świecie zdawały się skłaniać ze wszech miar do głębszej refleksji nad rolą i posłannictwem Kościoła, który ciągle – w myśl hasła *Ecclesia semper reformanda* – należy odnawiać¹⁹.

2. Bezpośrednią okazję do podjęcia dzieła reformy Kościoła, a jednocześnie odnowy i reformy prawa kanonicznego, stworzyła dość nieoczekiwana inicjatywa Jana XXIII (1958-1963) zwołania soboru powszechnego, ujawniona 25 stycznia 1959 roku²⁰. O swoim zaś zamierzeniu przygotowania nowego kodeksu prawa kanonicznego, dostosowanego do współczesnych potrzeb, wspomniał *expressis verbis* w encyklice *Ad Petri Cathedram* z 29 czerwca tego samego roku²¹, a następnie w konstytucji apostolskiej *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* z 29 czerwca 1960 roku²². Nie budziło już wątpliwości, że zapowiedziana reforma prawa będzie ściśle powiązana z ideą soborową. Zorientowano się też, że papieżowi Roncalliemu nie chodzi bynajmniej jedynie o zwykłą kodyfikację narosłego przez dziesiątki lat prawa, lecz także, i przede wszyst-

¹⁶ Zob. *Motu proprio* Benedykta XV *Cum iuris canonici* z 15 września 1917 r., AAS 9 (1917), s. 484.

¹⁷ Za najlepszy z takich zbiorów uchodzi wydawana w Rzymie, wielotomowa kolekcja X. Ochoa: *Leges Ecclesiae*, obejmująca akty prawne Stolicy Apostolskiej od 1917 r.

¹⁸ W. Góralski, op. cit., s. 41.

¹⁹ *Ibidem*, s. 41-42.

²⁰ Jan XXIII, Przemówienie *Questa festiva ricorrenza*, AAS 51 (1959), s. 68-69.

²¹ Jan XXIII, Encyklika *Ad Petri Cathedram*, AAS 51 (1959), s. 498.

²² Jan XXIII, Konstytucja apostolska *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*, AAS 52 (1960), s. 551.

kim, o jego głębszą reformę w duchu soborowego *aggiornamento*. Raz po raz zaczęto niedwuznacznie podkreślać, że generalna odnowa prawa kościelnego będzie polegać przede wszystkim na uwzględnieniu w procesie kodyfikacyjnym postanowień i dyrektyw planowanego soboru powszechnego.

Pewnym prognostykiem dla zamierzonej reformy i odnowy prawa w Kościele stał się trwający od 24 do 31 stycznia 1960 roku synod diecezji rzymskiej, zainicjowany przez Jana XXIII. Przygotowane starannie obrady synodalne oraz ich rezultat w postaci uchwał końcowych wystarczająco uświadomiły – nie tylko uczestnikom tego zgromadzenia – znaczny stopień trudności w przeprowadzaniu reformy²³.

O skali zainteresowania ideą odnowy i reformy prawa kościelnego biskupów wymownie świadczył fakt, że w odpowiedzi na pismo przewodniczącego komisji przygotowawczej Soboru Watykańskiego II z 18 czerwca 1959 roku w sprawie wskazania tematów, które powinny być poruszone podczas obrad soborowych, skierowano liczne wnioski i postulaty dotyczące reformy prawa. Stanowiły one aż 85% wszystkich nadesłanych propozycji, pozostałe odnosiły się do zagadnień doktrynalnych i moralnych²⁴. Te głosy przyszłych ojców soboru najwyraźniej odzwierciedlały spodziewaną reakcję hierarchów na inicjatywę Jana XXIII dotyczącą tak doniosłej dziedziny życia kościelnego. Jak więc się okazało, również episkopaty poszczególnych krajów dostrzegły potrzebę ścisłego powiązania wspomnianej reformy z dziełem zbliżającego się soboru.

We wnioskach i postulatach biskupów zwracano uwagę przede wszystkim na pilną potrzebę uproszczenia norm prawnych i języka jurystycznego, nadanie prawu orientacji pastoralnej, oczyszczenie ustawodawstwa z przepisów anachronicznych, zdecentralizowanie władzy i szersze zastosowanie zasady pomocniczości (więcej miejsca na prawo partykularne, tj. prawo konferencji biskupów i biskupów diecezjalnych), uproszczenie procedury kanonizacyjnej i beatyfikacyjnej, dokonanie reformy prawa małżeńskiego²⁵.

3. Pierwszym formalnym krokiem zmierzającym do urzeczywistnienia idei reformy i odnowy prawa kościelnego było ustanowienie przez Jana XXIII – 28 marca 1963 roku, a więc wkrótce po zakończeniu pierwszej sesji Soboru Watykańskiego II – złożonej z 40 kardynałów Papieskiej Komisji do Rewizji KPK (Papieska Komisja)²⁶. Gdy po niespełna trzech miesiącach papież zmarł, jego inicjatywę reformy prawa przejął Paweł VI (1963-1978), wiążąc również to dzieło z *Vaticanum II*. W jego encyklice *Ecclesiam suam* z 6 sierpnia 1964 roku znalazły się znamienne słowa: „Sobór powszechny ma dać wskazania, co w prawie i karności kościelnej należy zmienić i poprawić. Natomiast będzie

²³ H. Schmitz, *Auf der Suche nach einem neuen Kirchenrecht. Die Entwicklung von 1959 bis 1978*, Freiburg – Basel – Wien 1979, s. 10-11.

²⁴ F. D'Ostilio, *L'opera di revisione del Codex Iuris Canonici della Chiesa Latina*, „Apollinaris” 55 (1982), nr 3-4, s. 311.

²⁵ W. Góralski, op. cit., s. 42-44.

²⁶ *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*, AAS 55 (1963), s. 363-364.

zadaniem komisji soborowych, a zwłaszcza Papieskiej Komisji, zalecenia soboru ująć w formę określoną i ostateczną²⁷. Sobór zatem miał stanowić czelony czynnik inspiracji dla dzieła odnowy prawa kościelnego, co oznaczało, że wymieniony organ kodyfikacyjny musiał – tymczasem – całą swoją uwagę skierować ku soborowi, tym bardziej że wkraczał on powoli w swoją fazę decydującą. Prace *stricte* kodyfikacyjne należało więc odłożyć, przynajmniej formalnie, do zakończenia obrad soborowych. Taki *modus procedendi* jednoznacznie potwierdzał konsekwentne urzeczywistnianie zamysłu papieskiego co do ścisłego uzależnienia reformy prawa od generalnej reformy Kościoła, którą podjął sobór²⁸.

Pragnąc pozostawać w nurcie rzeczywistości soborowej, Papieska Komisja nawiązała bliskie kontakty z poszczególnymi komisjami soborowymi. Kontakty te zostały znacznie ułatwione, gdy 17 kwietnia 1964 roku Paweł VI powołał do życia organ doradczy teyże Komisji w postaci Kolegium Konsultorów, złożonego z wybitnych ekspertów prawa kanonicznego z całego świata²⁹. Do gremium tego weszli z urzędu sekretarze wszystkich komisji soborowych, co zdecydowanie ułatwiało współpracę kodyfikatorów z tymi komisjami. Innym gwarantem efektywności takiego współdziałania było nawiązanie bliskiej współpracy Sekretariatu Papieskiej Komisji z Sekretariatem Generalnym Soboru Watykańskiego II. Wszystko zatem coraz wyraźniej wskazywało, że profil przyszłej kodyfikacji prawa kanonicznego będzie zależał od kształtu końcowych uchwał soboru. W pełni też zdawali sobie z tego sprawę uczestnicy obrad soborowych (głównie biskupi), czemu niejednokrotnie dawali wyraz³⁰. Można powiedzieć, że ta wstępna faza pracy nad odnową prawa stanowiła dla Papieskiej Komisji doskonały rekonesans, gdy chodzi o panujące wśród ojców soborowych opinie na temat zasadniczych kierunków podjętego dzieła.

Gdy chodzi o stosunek biskupów zgromadzonych na Soborze Watykańskim II do reformy i odnowy prawa kościelnego, to zarysowały się tutaj wyraźnie dwa nurty³¹. Rzutowały one zresztą na ocenę tego prawa prezentowaną także po zakończeniu obrad soborowych. Otóż większość uczestników *Vaticanium II*, o nastawieniu typowo pastoralnym, upatrywała kierunki reformy ustawodawstwa w podstawowych zasadach nakreślonych przez sam sobór, zachowawcza zaś mniejszość zdawała się pojmować proces rewizji jako *remedium* służące wyeliminowaniu tendencji skrajnie progresywnych³².

²⁷ Paweł VI, Encyklika *Ecclesiam suam*, AAS 56 (1964), s. 628.

²⁸ Zob. „Communications” 1 (1969), s. 36; 9 (1977), s. 62-63.

²⁹ Paweł VI, *Powołanie Kolegium Konsultorów Papieskiej Komisji do Rewizji KPK*, AAS 56 (1964) s. 473-474.

³⁰ W. Góralski, op. cit., s. 45-47; zob. także E. Szafrowski, *Inspiracje soborowe w zakresie prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 14 (1971), nr 1-2, s. 6-20.

³¹ Zob. G. Philips, *Deux tendances dans la théologie contemporaine*, „Nouvelle Revue Théologique” 85 (1963), s. 225-238.

³² W. Góralski, op. cit., s. 47-48.

4. Zakończenie w dniu 8 grudnia 1965 roku Soboru Watykańskiego II, którego owoc zamykał się w 16 obszernych dokumentach, stanowiło ogromny impuls dla studiów nad zawartymi w nich wytycznymi i dyspozycjami odnoszącymi się do dziedziny prawa. Właśnie owe wytyczne i dyspozycje, wyrażnie wskazujące na linię odnowy prawa kościelnego, odegrały kluczową rolę w kształtowaniu *ius novum*³³.

Wśród istotnych zasad przyjętych przez sobór, które rzutowały na sposób ujęcia odradzającego się prawa, na pierwszym miejscu trzeba postawić naukę o Kościele jako Ludzie Bożym, którego członkowie – duchowni i świecy – zostali uznani za równych co do podstawowych praw i obowiązków. Poza tym duże znaczenie miało zwrócenie uwagi na kolegialność biskupów, rolę Kościołów partykularnych (diecezji i innych jednostek zrównanych z nimi przez prawo), znaczenie urzędu biskupa diecezjalnego, miejsce laikatu w życiu Kościoła, doniosłość obowiązków proboszcza, rolę Mszy św. w życiu wspólnot kościelnych, działalność ekumeniczną czy miejsce zakonów w Kościele.

Gdy chodzi o formalną kwalifikację wpływu dokumentów soborowych na dziedzinę odnawianego prawa kościelnego, to jedne z nich zawierały formalny nakaz uwzględnienia w przyszłym kodeksie całego dokumentu soborowego, inne polecały uregulowanie przez kodeks określonych spraw lub dokonanie rewizji instytucji znanych KPK z 1917 roku, jeszcze inne przytaczały wypracowane na nowo definicje *par excellence* prawnicze. Na kształt nowego prawodawstwa nie mogły poza tym nie wpływać różnorodne zagadnienia teologiczne rozważane na soborze³⁴.

Szereg propozycji i postulatów pod adresem rodzącego się w klimacie *Vaticanium II* nowego kodeksu zgłaszali przedstawiciele doktryny, wskazując na jego kształt oraz podkreślając rolę prawa w Kościele (prawo to powinno być odbiciem ducha i natury Kościoła, rozumianego bardziej jako tajemnica niż społeczność; w bardziej dostrzegalny sposób powinno być zbiorem norm regulujących życie religijne). Ustawodawcy kościelnemu sugerowano też zwrócenie większej uwagi na istotę prawa kościelnego, jego personalizm, spirytualizm, dostosowanie do warunków lokalnych i powiązanie z tradycją³⁵.

Nie bez znaczenia dla prac kodyfikacyjnych pozostawała okoliczność wydania przez Stolicę Apostolską (przy udziale Papieskiej Komisji do Rewizji KPK) – w okresie trwania Soboru Watykańskiego II oraz w latach jego po zakończeniu (1965) – kilkudziesięciu aktów normatywnych regulujących w duchu soborowym szereg dziedzin życia kościelnego. Postanowienia zawarte w tych aktach wprowadzały stosowne zmiany i modyfikacje w stosunku do

³³ Zob. M. Petroncelli, *Il Concilio Vaticano II e la codificazione del diritto canonico*, Napoli 1968, s. 36-40 i 44-46; G. Lo Castro, *La qualificazione giuridica delle deliberazioni conciliari nelle fonti di diritto canonico*, Milano 1970, s. 1-17.

³⁴ W. Góralski, op. cit., s. 52-54.

³⁵ Ibidem, s. 54 -55.

regulacji kodeksowej, stanowiąc niejako wstępny „produkt” pracy kodyfikacyjnej. Wiele z tych dyspozycji znajdzie się następnie w nowym kodeksie³⁶.

III. 1. Podjęte już w pełni po zakończeniu *Vaticanum II* prace kodyfikacyjne, prowadzone przez powiększoną przez Pawła VI pod koniec 1963 roku o nowych członków Papieską Komisję do Rewizji KPK, zaczęły nabierać właściwego rytmu, zwłaszcza gdy po śmierci jej pierwszego przewodniczącego, kard. P. Ciriaci, na jej czele stanął (21 lutego 1967 roku) wybitny i doświadczony kanonista, abp P. Felici, uprzednio sekretarz generalny soboru, wkrótce potem mianowany kardynałem. Po jego niespodziewanym zgonie następcą został (17 maja 1982 roku) abp R.I. Castillo Lara, podniesiony następnie do godności kardynalskiej.

Zakres pracy Papieskiej Komisji obejmował trzy podstawowe zadania zlecone jej przez papieża:

1. ostateczne opracowanie schematów (projektów) poszczególnych gałęzi nowego kodeksu;
2. przygotowanie projektu prawa fundamentalnego Kościoła (rodzaj konstytucji);
3. służenie konsultacjami dykasteriom Kurii Rzymskiej w zakresie aktów normatywnych nowelizujących Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku.

Główny jednak ciężar przygotowywania projektu nowego kodeksu spoczywał na barkach wspomnianego już wyżej Kolegium Konsultorów, złożonego z 70 wybitnych ekspertów prawa kanonicznego z całego świata, podzielonych na 14 zespołów tematycznych. Poszczególnymi zespołami kierowali referenci, koordynując pracę tych gremiów; ich posiedzenia odbywały się w Rzymie. Od 1969 roku dokumentację z przebiegu prac kodyfikacyjnych zaczęto publikować w nowo powstałym periodyku „Communicationes”. Do końca procedury kodyfikacyjnej odbyło się 418 wielogodzinnych posiedzeń zespołów konsultorskich³⁷.

Generalne kierunki pracy konsultorów określał organ nadrzędny, tj. Papieska Komisja, która władna była podejmować decyzje, m.in. w odniesieniu do przedkładanych jej przez zespoły konsultorskie schematów (projektów). Natomiast konkretne zadania do wykonania zlecało tym zespołom Prezydium Papieskiej Komisji. Po otrzymaniu zlecenia członkowie danego zespołu dokonywali najpierw indywidualnej analizy określonych zagadnień, przygotowując następnie odpowiednie uwagi i wnioski i przesyłając je do Prezydium Komisji Papieskiej, przynajmniej na miesiąc przed zaplanowanym terminem sesji danego zespołu. Otrzymane elaboraty Sekretariat Papieskiej Komisji powielał i kierował przed rozpoczęciem obrad zespołu do jego do referenta, a także – jeśli pozwalał na to czas – do pozostałych konsultorów zespołu.

³⁶ Wyszczególnienie najważniejszych z tych aktów prawnych zob. Ibidem, s. 57-61.

³⁷ Ibidem, s. 63-66.

Umożliwiało to wzajemne zapoznawanie się z wynikami indywidualnych studiów każdego z członków zespołu.

Podczas zapowiedzianej sesji zespołu konsultorskiego jego referent przedstawiał wynik prac studyjnych, referując materiał zawarty w uwagach i wnioskach poszczególnych konsultorów. Z kolei następowała dyskusja, której przebieg protokołował sekretarz zespołu. W sprawach wątpliwych podejmowano głosowanie. Czymś znamionym dla tak złożonej procedury kodyfikacyjnej był udział w każdym posiedzeniu zespołu jednego z sekretarzy Papieskiej Komisji (w wypadku jego nieobecności uczestniczył w posiedzeniu konsultor innego zespołu, wskazany przez przewodniczącego Papieskiej Komisji).

Z każdego posiedzenia poszczególnych zespołów konsultorskich powstawała przygotowywana przez relatora i sekretarza zespołu (pod kierownictwem sekretarza Papieskiej Komisji obecnego na posiedzeniu) relacja oraz proponowany schemat kanonów przyszłego kodeksu. W relacji takiej zamieszczano zawsze wzmianki o propozycjach mniejszości, z podaniem uzasadnienia³⁸.

Wypracowany przez zespół konsultorów schemat kanonów wraz z relacją z sesji końcowej i wyjaśnieniami przekazywano z kolei papieżowi, do którego należała decyzja co do podjęcia konsultacji nad przygotowanym schematem. Jeśli papież wyrażał zgodę na podjęcie konsultacji, wówczas schemat wydawano drukiem (z klauzulą tajności). Przesyłano go wtedy do organów konsultacyjnych, którymi były: konferencje biskupów poszczególnych krajów, dykasterie Kurii Rzymskiej, kompetentne wydziały (prawa kanonicznego, ewentualnie i teologii) uczelni kościelnych oraz unia przełożonych generalnych instytutów zakonnych. Przewodniczący Papieskiej Komisji, przysyłając dany projekt do konsultacji i prosząc o nadesłanie uwag do Sekretariatu tegoż organu, określał termin, nie krótszy jednak niż sześciomiesięczny. Jednocześnie schemat był kierowany do Papieskiej Komisji, by jej członkowie mogli zgłaszać doń swoje uwagi – tak ogólne, jak i szczegółowe³⁹.

Po nadesłaniu do Sekretariatu Papieskiej Komisji uwag i opinii zarówno wymienionych wyżej organów konsultacyjnych, jak i członków tejże Komisji, jej Sekretariat, wraz z konsultorami zainteresowanego zespołu analizował zgromadzony materiał, i – pod kierunkiem przewodniczącego Papieskiej Komisji – wprowadzał do schematu niezbędne poprawki. W ten sposób instancje konsultacyjne wywierały swój wpływ na kształt danej gałęzi prawa kościelnego.

Z kolei, poprawiony w myśl nadesłanych i przyjętych przez konsultorów uwag schemat zostawał przedstawiony poszczególnym członkom Papieskiej Komisji, w taki sposób i w takim czasie, jaki – zgodnie z poleceniem papieskim – wydawał się w danym przypadku najodpowiedniejszy. Jeśli schemat

³⁸ Zob. „Communications” 9 (1977), s. 69-70.

³⁹ Ibidem, s. 71.

akceptowała definitywnie Papieska Komisja, wówczas przekazywano go ojcu świętemu, do którego – z natury rzeczy – należała ostateczna decyzja⁴⁰.

2. Jeśli chodzi o przesłanki merytoryczne kodyfikacji, to podstawową zasadę stanowiły tutaj dyrektywy i wytyczne dokumentów Soboru Watykańskiego II, jak to wyżej nadmieniono. Drugą zasadą, wskazaną przez Pawła VI w 1965 roku, było nawiązywanie do KPK z 1917 roku, który – ze zrozumiałych względów – miał pełnić rolę pewnego przewodnika w *iter codificationis*⁴¹. Co się tyczy natomiast samej redakcji kanonów nowego kodeksu, to konsultorów Papieskiej Komisji wiązały *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*⁴². Były to dyrektywy, ujęte w 10 punktach, które wyłoniły się w oparciu o dekrety Soboru Watykańskiego II oraz *motu proprio* Pawła VI *Ecclesiae Sanctae* z 6 sierpnia 1966 roku⁴³, po debacie poszczególnych zespołów konsultorskich, i zostały zaaprobowane przez Synod Biskupów z 1967 roku⁴⁴. Można je przedstawić najbardziej lapidarnie następująco:

1. zachowanie charakteru jurydycznego nowego kodeksu;
2. objęcie przepisami porządku prawnego w zakresie zewnętrznym, natomiast w zakresie wewnętrznym (sumienia) tylko wówczas, gdy wymaga tego dobro duchowe;
3. ujawnienie przez przepisy ducha miłości, umiaru, łagodności i delikatności;
4. określenie urzędu biskupa i zakresu jego władzy;
5. uwzględnienie zasady pomocniczości;
6. ochrona praw osoby ludzkiej;
7. wprowadzenie trybunałów administracyjnych (dla rozpatrywania rekursów);
8. utrzymanie zasady terytorialności w odniesieniu do wykonywania jurysdykcji kościelnej;
9. zredukowanie liczby kar, w szczególności *latae sententiae* (zaciąganych automatycznie w chwili popełnienia przestępstwa);
10. dostosowanie układu systematycznego kodeksu do dekretów soborowych i kryteriów współczesnej nauki prawa⁴⁵.

3. Sam przebieg procedury kodyfikacyjnej⁴⁶ obejmował kilka etapów. Pierwszy z nich polegał na redakcji schematów nowego kodeksu w latach 1966-1977 oraz na konsultacji nad nimi. W pracy nad redakcją schematów,

⁴⁰ F. D'Ostilio, *La storia del nuovo Codice di Diritto Canonico. Revisione – promulgazione – presentazione*, Città del Vaticano 1983, s. 37-39.

⁴¹ Zob. Paweł VI, Przemówienie do członków Papieskiej Komisji do Rewizji KPK z 25 listopada 1965 r., AAS 57 (1965), s. 985-989.

⁴² Zob. „Communications” 1 (1969), s. 77-85.

⁴³ Paweł VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, AAS 58 (1966), s. 757-787.

⁴⁴ „Communications” 1 (1969), s. 98.

⁴⁵ Ibidem, s. 78-85; Zob. także P. Felici, *De indole pastoralis legislationis canonicae*, „Communications” 5 (1973), s. 187-199.

⁴⁶ Zob. W. Góralski, *Wkład papieża Jana Pawła II w dzieło reformy i odnowy prawa kanonicznego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 57 (2005), z. 2, s. 185-201.

rozpoczętą formalnie w 1966 roku, można wyróżnić dwa okresy. Pierwszy z nich objął lata 1966-1972, kiedy zespoły konsultorów Papieskiej Komisji przygotowywały pierwsze projekty. Okres drugi natomiast, trwający od 1972 do 1977 roku, był poświęcony konsultacji nad wypracowanymi schematami.

Formalnym punktem wyjścia dla prac kodyfikacyjnych było posiedzenie konsultorów w dniu 6 maja 1965 roku. Ukonstytuowanie się w następnym roku zespołów tematycznych umożliwiło podjęcie prac redakcyjnych, których rezultaty przedstawiano Papieskiej Komisji, stosownie do wymogów ustalonej procedury kodyfikacyjnej. W pierwszej fazie prac dokonano redakcji schematów w zakresie prawa karnego, administracyjnego, sakramentologii, prawa procesowego oraz prawa zakonnego. Te projekty zostały następnie przesłane organom konsultacyjnym⁴⁷. Tymczasem kolejne zespoły konsultorskie finalizowały sukcesywnie swoje prace w latach 1972-1977 nad redakcją własnych schematów (normy ogólne, osoby fizyczne i prawne, hierarchia, prawa i obowiązki wiernych świeckich, małżeństwo, miejsca i czasy święte oraz kult Boży, urząd nauczycielski Kościoła, prawo majątkowe). Projekty te przesłano następnie organom konsultacyjnym. Papieska Komisja do Rewizji KPK przyjęła 10 czerwca 1976 roku wszystkie schematy obejmujące poszczególne działy przyszłego kodeksu⁴⁸.

Lata 1977-1978, stanowiące początek drugiego etapu procedury kodyfikacyjnej, upływały pod znakiem intensywnej pracy organów konsultacyjnych. Prace te, wstrzymane dwukrotnym zawakowaniem Stolicy Apostolskiej, spowodowanym śmiercią Pawła VI (6 sierpnia 1978), a wkrótce Jana Pawła I (28 września 1978), zostały podjęte przez kolejnego papieża, Jana Pawła II, zdecydowanego rzecznika rychłego sfinalizowania przedłużającej się kodyfikacji. Na pięć pierwszych lat jego pontyfikatu przypadła pracowita faza prac nad rewizją pierwotnych schematów, posuwająca proces kodyfikacyjny znacznie naprzód.

Nadesłane odpowiedzi organów konsultacyjnych rozpoczynały nowy etap prac Papieskiej Komisji. Zgromadzony w rezultacie szerokiej konsultacji materiał należało teraz uporządkować, a następnie przydzielić odnośne pakiety uwag i wniosków zainteresowanym zespołom konsultorów. Szczególne zintensyfikowanie pracy tych ostatnich przypadło na lata 1978-1980, kiedy to – w wyniku przeanalizowania owych uwag i wniosków – dokonano niezbędnych zmian i modyfikacji w redakcji pierwotnych wersji schematów, tak by nową redakcją przekazać z kolei Papieskiej Komisji. Okres ten przyniósł wiele interesujących ustaleń; niejednokrotnie należało gruntownie zmienić dawną redakcję danego schematu⁴⁹.

⁴⁷ P. Hemperek, W. Góralski, op. cit., s. 151-154.

⁴⁸ Ibidem, s. 154-156.

⁴⁹ W. Góralski, op. cit., s. 86-88; F. D'Ostilio, op. cit., s. 38-39.

W roku 1980 dobiegało powoli ostateczne redagowanie przez zespoły konsultorskie zmodyfikowanych schematów nowego prawa. Przedkładając 21 października wymienionego roku obszerną relację na temat stanu prac kodyfikacyjnych, kard. P. Felici, przewodniczący Papieskiej Komisji, mógł powiedzieć uczestnikom piątej sesji obradującego w Rzymie Synodu Biskupów, że najnowsza redakcja schematu *Kodeks Prawa Kanonicznego* jest już gotowa, i że stanowi ona efekt długoletniego zaangażowania tak Papieskiej Komisji, jak i Kolegium Konsultorów⁵⁰. Podkreślił przy tym, iż w opracowaniu tego całościowego projektu nowego kodeksu wzięto pod uwagę przede wszystkim trzy szczególne czynniki o charakterze doktrynalnym i duszpasterskim: dekrety i akta Soboru Watykańskiego II, *Principia* (10 wspomnianych wyżej zasad, którymi powinno się kierować w procedurze kodyfikacyjnej) oraz wyniki szerokiej konsultacji, rozpoczętej w 1972 roku⁵¹. Dodał jednocześnie, że w dziele kodyfikacyjnym uwzględniono również osiągnięcia doktryny prawa kanonicznego z okresu po ogłoszeniu KPK z 1917 roku, aktualną sytuację Kościoła oraz potrzeby duszpasterskie wiernych⁵².

Gdy po wzięciu pod uwagę przez konsultorów wniosków i propozycji wniesionych podczas konsultacji oraz po zredagowaniu nowych wersji poszczególnych gałęzi prawa kanonicznego, dokumenty te zostały przekazane Papieskiej Komisji do Rewizji KPK, która połączyła je w jedną całość i poleciła opublikować (z klauzulą względnej tajności). Edycji tego projektu nowego KPK, zawierającego w sumie 1728 kanonów, opatrzonego wstępem kard. P. Feliciego, dokonano w 1980 roku (*Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curie Romanae, Universitatum Faculatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*)⁵³.

4. Znajdujące się w fazie finalnej prace kodyfikacyjne doznały pewnego niebezpieczeństwa, gdy niektórzy biskupi proponowali przeprowadzenie kolejnej konsultacji, tym razem nad owym projektem kodeksu. Przyjęcie tego postulat i nadanie mu biegu miało oznaczać znaczne wydłużenie w czasie (o kilka lat) i tak już przedłużającej się procedury. Biorąc jednak pod uwagę mnożące się głosy licznych środowisk opowiadające się za szybką promulgacją nowego kodeksu, Jan Paweł II uznał, że kolejna konsultacja nie powinna mieć miejsca⁵⁴.

Projekt kodeksu z 1980 roku został przekazany do oceny powiększonej przez papieża (do 74 kardynałów i biskupów, reprezentujących wszystkie kontynenty) Papieskiej Komisji do Rewizji KPK⁵⁵. Po przyjęciu w 1981 roku

⁵⁰ P. Felici, *La revisione del Codice di Diritto canonico*, „L'Osservatore Romano” z 26.07.1981, s. 2.

⁵¹ P. Felici, *Relatio*, „Communicationes” 12 (1980), s. 221.

⁵² Ibidem, s. 222-223.

⁵³ Liberia Editrice Vaticana 1980, s. 382; szczegółowy opis tej edycji zob. Góralski, jw., s. 90-94.

⁵⁴ „Communicationes” 12 (1980), s. 224-225.

⁵⁵ Ibidem, s. 225.

przez Sekretariat tego organu uwag 45 jego członków, zostały one dokładnie przestudiowane przez tenże Sekretariat przy udziale konsultorów. Owocem tych studiów i analiz stała się obszerna relacja, przesłana następnie członkom Papieskiej Komisji. Załączono do niej pismo jej przewodniczącego, w którym wskazał kryteria uwzględnienia w owej relacji uwag nadesłanych przez członków Komisji Papieskiej⁵⁶.

W dniach 20-28 października 1981 roku odbyło się posiedzenie plenarne Papieskiej Komisji, podczas którego kard. P. Felici przedłożył zgromadzonym obszerną relację, w której przypomniał dotychczasowy przebieg prac kodyfikacyjnych⁵⁷. W trzecim dniu obrad przewodniczył im osobiście Jan Paweł II. Podczas posiedzenia dyskutowano nad przesłanym uprzednio każdemu członkowi Papieskiej Komisji projektem nowego kodeksu oraz nad uwagami pomieszczonymi we wspomnianej relacji Sekretariatu Komisji. W debacie tej zgłoszono ponad 40 poprawek, do dyskusji jednak zakwalifikowano jedynie te, za którymi opowiedziało się co najmniej 10 uczestników posiedzenia. Ostatecznie przyjęto – w drodze głosowania – 46 modyfikacji⁵⁸.

Podczas zebrania, o którym mowa, podjęto jednomyślnie uchwałę o powierzeniu przewodniczącemu Papieskiej Komisji i jej Sekretariatowi dokonania redakcji uwzględniającej owe poprawki do projektu, a także zgłoszone uwagi mniejszości, jak również przeprowadzenia niezbędnej adiustacji stylistycznej i językowej tekstu. W ostatnim dniu posiedzenia postanowiono, również jednomyślnie, by schemat nowego kodeksu, po wprowadzeniu przez przewodniczącego i Sekretariat Komisji owych poprawek, został jak najszybciej przekazany papieżowi, by mógł on z kolei – w czasie i w sposób, który uzna za stosowny – promulgować oczekiwany zbiór obowiązującego prawa⁵⁹.

Nazajutrz po zakończeniu posiedzenia Jan Paweł II przyjął na specjalnej audiencji jego uczestników. Przypominając wówczas pokrótce historię posoborowej kodyfikacji i podkreślając jej związek z Soborem Watykańskim II, złożył podziękowanie wszystkim członkom Papieskiej Komisji i Kolegium Konsultorów za całokształt pracy kodyfikacyjnej.

Zgodnie z powierzonym sobie zadaniem, przewodniczący Papieskiej Komisji oraz jej Sekretariat dokonali nowej redakcji przyjętych na sesji plenarnej poprawek i modyfikacji projektu kodeksu, wprowadzając ponadto 48 kanonów (z zakresu prawa o hierarchii, sakramentach i posługi nauczania), które pierwotnie figurowały w schemacie *Lex Ecclesiae fundamentalis* (decyzją Jana Pawła II uchylony został zamysł formalnego skodyfikowania – mającego stanowić rodzaj wstępu do nowego kodeksu – prawa fundamentalnego Ko-

⁵⁶ P. Felici, *Il significato di un voto*, „L'Osservatore Romano” z 8.11.1981, s. 1; zob. także „Communications” 13 (1981), s. 253-264; 14 (1982), s. 119-122.

⁵⁷ P. Felici, *Relatio*, „Communications” 13 (1981), s. 261-267.

⁵⁸ Zob. D'Ostilio, op. cit., s. 359, przyp. 108.

⁵⁹ W. Góralski, op. cit., s. 96-97.

ścioła). Nowa redakcja tekstu projektu kodeksu – jako *Schema novissimum* – została wydana drukiem⁶⁰, a następnie przekazana 22 kwietnia 1982 roku papieżowi⁶¹. Ustawodawca kościelny powołał wówczas siedmioosobowy zespół wybitnych kanonistów spoza Papieskiej Komisji, z którymi dokładnie analizował przedstawiony mu projekt; w konsultacjach tych uczestniczył ponadto kard. I.R. Castillo Lara, przewodniczący Papieskiej Komisji, który zastąpił w pełnieniu tej funkcji zmarłego kard. P. Feliciego.

Przemawiając w dniu 23 grudnia 1982 roku do kardynałów i urzędników Kurii Rzymskiej, Jan Paweł II oznajmił, że 25 stycznia 1983 roku dokona promulgacji nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego⁶².

IV. 1. Stosownie do zapowiedzi, w dniu 25 stycznia 1983 roku, o godz. 12.30, Jan Paweł II złożył swój podpis pod ostatecznie zatwierdzonym przez siebie tekstem nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego⁶³, promulgując w ten sposób, po blisko 20 latach pracy kodyfikacyjnej, tak bardzo oczekiwany zbiór obowiązującego prawa kościelnego. Został on promulgowany konstytucją apostolską papieża *Sacrae disciplinae leges* (zamieszczoną w edycji kodeksu), w której – jako termin jego wejścia w życie – wyznaczył on dzień 27 listopada 1983 roku. Tak długi okres *vacatio legis* podyktowany był niewątpliwie potrzebą wnikliwego zapoznania się z nowymi regulacjami.

W wymienionym dokumencie papież Polak jednoznacznie podkreśla, że nowy kodeks promulguje powagą swojej władzy papieskiej, choć jednocześnie stwierdza, iż zbiór ten pozostaje owocem kolegialnej współpracy wielu osób i instytucji. W przygotowaniu tego dzieła, zauważa, uczestniczyło – na przestrzeni tylu lat – 105 kardynałów, 77 arcybiskupów i biskupów, 75 księży diecezjalnych, 45 księży zakonnych, 3 zakonnice i 12 osób świeckich; osoby te pochodzą z 31 narodowości. Nadmienia też, że prace kodyfikacyjne zostały wykonane „w duchu wybitnie kolegialnym”. Akcentuje rolę biskupów skupionych w konferencjach episkopatu całego świata, konsultowanych w trakcie tych prac. Dostrzega również cenny wkład ekspertów pracujących w zespołach konsultorskich (wyróżniając tutaj najbardziej zasłużonego sekretarza Papieskiej Komisji w osobie ks. prof. W. Onclina).

Wiele miejsca poświęca Jan Paweł II miejscu i roli prawa kanonicznego w życiu społeczności kościelnej, a KPK nazywa „niezbędnym narzędziem, dzięki któremu zachowany jest należyty porządek tak w życiu indywidualnym i społecznym, jak i w działalności Kościoła”.

⁶⁰ *Schema novissimum. Iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1982.

⁶¹ W. Góralski, op. cit., s. 98.

⁶² Jan Paweł II, *Przemówienie do kardynałów i urzędników Kurii Rzymskiej*, „L'Osservatore Romano” z 24.12.1982, s. 2.

⁶³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Liberia Editrice Vaticana 1983.

Mocno wybrzmiewa w konstytucji apostolskiej wątek powiązania odnowionego prawa kanonicznego z dziełem *Vaticanum II*. Ojciec święty uważa kodeks za „wielki pas transmisyjny”, przez który zostaje przeniesiona na język prawniczy soborowa nauka o Kościele. Zbiór ten jednocześnie stanowi dopełnienie nauki *Vaticanum II*, szczególnie zawartej w dwóch konstytucjach o Kościele (dogmatycznej i pastoralnej). Właśnie nowa eklezjologia soboru (z podstawowym założeniem ukazującym Kościół jako Lud Boży i wspólnotę, której wyznawcy uczestniczą w potrójnej misji Chrystusa, a władza hierarchiczna jest służbą) stanowi „rację nowości” promulgowanego prawa. Znamioną cechą posoborowego KPK jest również, według papieża, jego „wierność w nowości i nowość w wierności”. Cechuje go wierność doktrynie soborowej, ale i tradycji ustawodawczej Kościoła.

Ojciec święty wyraża także życzenie, by odnowione prawodawstwo kościelne, ujęte w 1752 kanonach kodeksowych, stało się skutecznym narzędziem, za pomocą którego Kościół potrafiłby się udoskonalić w duchu Soboru Watykańskiego II oraz skuteczniej pełnić w świecie swoją zbawczą misję.

Z kolei we wstępie zamieszczonym w edycji nowego KPK bezpośrednio po konstytucji apostolskiej *Sacrae disciplinae leges* zawarta jest zwięzłe zaprezentowana cała historia ustawodawstwa kanonicznego oraz posoborowej kodyfikacji.

2. Oficjalna prezentacja ogłoszonego KPK odbyła się w dniu 3 lutego 1983 roku w Auli Błogosławieństw na Watykanie, z udziałem Jana Pawła II, licznych kardynałów, biskupów, korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej oraz profesorów i studentów prawa kanonicznego uczelni rzymskich. Otwierając uroczystość, kard. I.R. Castillo Lara, przewodniczący Papieskiej Komisji⁶⁴, w nawiązaniu do prac kodyfikacyjnych i ich efektu końcowego, wspominał o szczególnym charakterze prawa kanonicznego i określił je jako prawo *sui iuris*, a to z powodu jego zakorzenienia w teologii, pochodzenia szeregu regulowanych przez nie instytucji z prawa Bożego oraz jego wymiaru duchowego. Nowy kodeks, zauważył mówca, oparty także na doktrynie Soboru Watykańskiego II, dostosował swoje normy do współczesnych warunków i okoliczności funkcjonowania Kościoła. Kardynał zwrócił też uwagę na dwa fundamentalne, jak to określił, kryteria przyświecające zmuśnionym pracom nad rewizją i odnową dawnego prawa. Pierwsze z nich stanowiła wierność Soborowi Watykańskiemu, drugim zaś było nawiązanie do tradycji ustawodawczej Kościoła. Podkreślił, że nowy kodeks odznacza się charakterem pastoralnym, całe prawo kanoniczne bowiem jest z natury swojej nachylone duszpastersko, na co *expressis verbis* wskazuje ostatni (1752) kanon posoborowego kodeksu.

Przemówienie kard. A. Casaroli, sekretarza stanu⁶⁵, skierowane do Ojca świętego, zawierało szereg interesujących stwierdzeń związanych z rolą naj-

⁶⁴ I.R. Castillo Lara, Przemówienie z 3.02.1983, w: D'Ostilio, op. cit., s. 80-89.

⁶⁵ A. Casaroli, Przemówienie z 3.02.1983, w: D'Ostilio, op. cit., s. 90-95.

wyższego prawodawcy kościelnego w dziele powstania nowego zbioru prawa kościelnego. Promulgowanie posoborowego KPK mówca uznał za jedno z najbardziej znaczących, o historycznym znaczeniu, dokonań następcy św. Piotra. Stanowi ono szczególnie wyraz jego pasterskiej troski o powierzony mu Kościół, który odnowione prawo powinien rozmieść, przyjmując, żyć nim i aplikować je. Wszyscy winni przy tym pamiętać, nadmieniam Casaroli, o wiążącej mocy kodeksu, jako zbioru norm prawnych. Zadaniem tego zbioru jest z jednej strony określenie i ochrona praw należnych członkom wspólnoty kościelnej, z drugiej zaś ochrona dobra wspólnego tejże wspólnoty, zgodnie z jej naturą ludzko-boską oraz misją powierzoną jej przez Boga.

Znalezienie po ponad 50 latach od promulgacji KPK z 1917 roku, zauważa następnie mówca, odpowiedniej równowagi pomiędzy wymogami czasów współczesnych i zachowaniem pełnej wierności niezmiennym zasadom konstytucji Kościoła pochodzącej z prawa Bożego, nie było czymś łatwym. Dzięki włączeniu do współpracy całego episkopatu katolickiego, a także zaangażowaniu komisji i ekspertów, przedłożony papieżowi projekt odnowionego prawa, dokładnie przez niego przestudiowany, został dany Kościołowi Łacińskiemu, by regulował jego życie i działalność. Zapewne niedługo, dodaje sekretarz stanu, własny zbiór prawa otrzymają także katolickie Kościoły Wschodnie.

Należy odnowić świadomość tego, kontynuuje Casaroli, że prawo w Kościele, jest czymś koniecznym i pożytecznym dla duszpasterstwa, a przeciwstawianie Kościoła – wspólnoty łaski, miłości i charyzmatów Kościołowi – instytucji oraz odrzucanie prawa stanowi nieporozumienie i jest wyrazem nieznamomości natury Kościoła. „Kościół »prawa« i Kościół »miłości«, jak powiedział Paweł VI, stanowią jedną i tę samą rzeczywistość, a wyrazem jej życia wewnętrznego jest znak zewnętrzny w formie prawnej”⁶⁶. Porządek prawny Kościoła, *magna disciplina Ecclesiae*, oparty na miłości i Ewangelii, nie ogranicza, lecz umacnia wolność wyznawców Kościoła; nie znosi darów i charyzmatów, lecz je chroni i kieruje korzystanie z nich dla dobra Kościoła; zapewnia sprawiedliwość w pokoju i przeciwstawia się arbitralności; pomaga zachować *ordo ecclesialis* jako strukturę zewnętrzną.

Zdaniem mówcy, odpowiedzią Kościoła na otrzymany z rąk ustawodawcy kościelnego dar w postaci nowego kodeksu powinna być gotowość wszystkich do wiernego i płynącego z przekonania zachowywania norm nowego ustawodawstwa kanonicznego. Taka postawa będzie stanowić zobowiązujące zadanie przyjęcia i podporządkowania się promulgowanemu zbiorowi prawa. Dla ustawodawców diecezjalnych zbiór ten powinien stać się wyzwaniem dla dokonania rewizji ustawodawstwa partykularnego (lokalnego) i dostosowania go do prawa powszechnego (kodeksowego).

⁶⁶ Paweł VI, Przemówienie z 17.09.1973, „L'Osservatore Romano” z 17-18.09.1973, s. 2.

Na zakończenie oficjalnej prezentacji nowego KPK przemówienie wygłosił sam ustawodawca⁶⁷. Rozpoczynając od inwokacji: „Ożywione przez miłość i kierowane sprawiedliwością prawo żyje”, Jan Paweł II podjął zwięzłą refleksję nad naturą, potrzebą i rolą prawa w Kościele. Po szerszym odniesieniu się najpierw do historii narodu wybranego, któremu Bóg nadał prawo dekalogu, a następnie do osoby Jezusa Chrystusa jako Prawodawcy Nowego Testamentu, nawiązał do tradycji kanonicznej i nauki Soboru Watykańskiego o Kościele, ukazany w niej jako wspólnota mająca swój wymiar widzialny i niewidzialny. Istniejące w tej wspólnocie prawo nie może być traktowane jako element zewnętrzny ani jako zbędna „superstruktura”, ani też jako pozostałość domniemanych roszczeń czysto doczesnych. Prawo jest bowiem czymś właściwym dla życia Kościoła, jest środkiem i pomocą, a także gwarantem sprawiedliwości. Nowe prawo, zauważa ojciec święty, nawiązuje do eklezjologii soborowej, a celem posoborowej odnowy prawa było uczynienie go bardziej skutecznym narzędziem urzeczywistniania w Kościele sprawiedliwości, inspirowanym przez prawo – przykazanie miłości.

Dziękując wszystkim, którzy pracowali nad przygotowaniem nowego KPK, Jan Paweł II wyraża nadzieję, że zbiór ten będzie dobrze służył duszpasterzom i wiernym, trybunałom kościelnym, osobom zakonnym, misjonarzom oraz wszystkim uprawiającym i stosującym prawo kanoniczne. Szczególnej wymowy nabiera następujące, końcowe stwierdzenie najwyższego ustawodawcy kościelnego: „Chciałbym wskazać na idealny trójkąt – u góry Pismo Święte, z jednej strony dokumenty *Vaticanicum II*, z drugiej zaś Kodeks Prawa Kanonicznego”.

3. Gdy chodzi o właściwą część KPK, to zawiera on tekst norm prawnych (ujętych w 1752 kanonach), usystematyzowanych w 7 księgach, podzielonych na części; części dzielą się na sekcje, a te obejmują tytuły, składające się z rozdziałów, zawierających niekiedy mniejsze jednostki w postaci artykułów. Układ ksiąg jest następujący: I – Normy ogólne, II – Lud Boży; III – Posługa nauczania, IV – Posługa uświęcania; V – Dobra doczesne; VI – Sankcje karne; VII – Procesy.

Przedmiotem norm zawartych w KPK jest w pierwszym rzędzie prawo Boże pozytywne, ukształtowane już w gminie apostoelskiej, utwalone właśnie jako prawo Boże. Normy pochodzące z prawa Bożego mają charakter nadrzędny (*normae normantes*) w stosunku do innych. Przedmiotem norm kanonicznych jest następnie prawo Boże naturalne. Jedno i drugie, rozproszone po całym kodeksie, należy do norm podstawowych prawa kościelnego. Kodyfikuje je najwyższy prawodawca kościelny (przedkłada prawo Boże), co wynika ze względów systemowych i podyktowane jest przyjętą metodą prawodawczą. Do norm podstawowych, tworzących zręby struktury prawnej Kościoła, zalicza się szczególnie normy konstytucyjne (tworzą instytucje prawne lub

⁶⁷ Jan Paweł II, Przemówienie z 3.02.1983, w: D'Ostilio, op. cit., s. 95-103.

ustalają zdolność prawną), w odróżnieniu od norm dyscyplinarnych (wymagającą określonych zachowań: religijnych i etycznych)⁶⁸.

V. Wraz z promulgowaniem w 1983 roku nowego KPK, który stanowi finalny rezultat posoborowej kodyfikacji prawa kościelnego, w długich dziejach ustawodawstwa kościelnego rozpoczął się niewątpliwie nowy okres. Noszący na sobie znamię wierności tak bogatej tradycji, a jednocześnie wychodzący naprzeciw współczesnym oczekiwaniom, nowy zbiór, podobnie jak poprzedni, stanowi kompleks norm rozumianych jako reguły ogólne, zgodnie z tym, co przyjmuje się w europejskiej kulturze prawnej.

Regulując w duchu Soboru Watykańskiego II i stosownie do jego wskazań całokształt życia kościelnego, kolejny KPK pozostaje szczególnym wyrazem troski ustawodawcy o właściwy kształt prawa, którym rządzi się wspólnota religijna. Dokonana przez Jana Pawła II kodyfikacja kryje w sobie jednocześnie daleko idącą reformę i odnowę prawa kościelnego, co uczyniło je bardziej adekwatnym narzędziem dla realizacji posoborowej odnowy samego Kościoła.

Z perspektywy minionego ćwierćwiecza od chwili wejścia nowej kodyfikacji w życie można wyraźnie dostrzec korzystne zmiany zarówno w funkcjonowaniu wielu struktur kościelnych (na płaszczyźnie Stolicy Apostolskiej, regionu kościelnego, prowincji kościelnej, diecezji czy parafii), jak i w sferze praw i obowiązków wszystkich wiernych czy też poszczególnych ich grup (świeccy, duchowni, członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego). Uwzględnienie w niemałym stopniu eklezjologii soborowej, umocnienie i poszerzenie zasady kolegialności, znaczne zdecentralizowanie władzy i zdemokratyzowanie sposobu jej wykonywania, stworzenie dość szerokiego marginesu dla ustawodawstwa partykularnego, nadanie wielu normom prawnym ducha bardziej pastoralnego, dowartościowanie laikatu, poszerzenie horyzontu ekumenicznego, daleko idąca rewizja dawnego prawa małżeńskiego, głębsza reforma prawa karnego, uproszczenie szeregu procedur kanonicznych, „oczyszczenie” kodeksu z norm liturgicznych – to wszystko zdaje się wyraźnie przemawiać za nową jakością prawa, o którym mowa.

Aktywność ustawodawcza w Kościele wciąż jednak trwa, a kodeks Jana Pawła II pozostawia tutaj szeroką przestrzeń dla dalszych inicjatyw w tym względzie. Nic też dziwnego, że we wstępie do tego zbioru znalazło się następujące stwierdzenie:

„Jeśli jednak, z powodu zbyt szybkich zmian współczesnej społeczności ludzkiej, pewne rzeczy już w czasie ustanawiania prawa stały się mniej doskonałe i w konsekwencji będą wymagać nowej rewizji, Kościół jest wyposażony w takie bogactwo sił, że nie inaczej jak w minionych wiekach będzie zdolny znaleźć drogę do ponownego odnowienia prawa swojego życia”⁶⁹.

⁶⁸ Sobański, op. cit., s. 197-205.

⁶⁹ *Codes Iuris Canonici*, jw., Praefatio, s. XXX.

Po wejściu KPK w życie ogłoszono już zresztą cały szereg znaczących aktów normatywnych Stolicy Apostolskiej. Te i kolejne, usiłując podążać za życiem, stworzą zapewne *suo tempore* stosowną okoliczność przemawiającą za potrzebą dokonania nowej kodyfikacji. Nie tylko w związku z taką perspektywą rodzi się postulat ciągłej dbałości o to, by prawo kościelne stało na poziomie współczesnej mu kultury prawnej i wraz z nią się rozwijało.

THE CODIFICATION OF CANON LAW OF 1983. THE COMMENT MADE
ON OCCASION OF THE 25TH ANNIVERSARY OF THE PROMULGATION
BY POPE JOHN PAUL II OF THE NEW CODE OF CANON LAW

S u m m a r y

The Catholic Church, while discharging – from the very beginning – its religious mission in the world, governs itself with its own legal order. Initially, but for a relatively short period of time, the Christians sought for the principles of their Christian life exclusively in the Revelation. There came however the epoch in which the guidelines for these principles were derived also from the provisions that were ever more frequently issued by the Church authorities. Since the propotion of these provisions systematically grew there appeared a natural tendency, continued throughout centuries, to compile the Church law collections. The tendency toward the introduction of unification among the accumulating norms reached its climax in the *Decretals* of Gregory IX (1234). On the other hand the *Corpus Iuris Canonici*, composed of six original collections, and annouced by Pope Gregory XIII in 1582 was not awarded the status of official collection. It was only in the 20th century that there came to being the appropriate circumstances for the creation of the codification in the modern sense. These circumstances enabled Pope Pius X to embark upon the codification undertaking. The latter was completed by Pope Benedict XV's publication of the Code of Canon Law in 1917.

In 1963, Pope John XXIII, while following the line launched by *aggiornamento* of Vatican Council II, initiated the revision of the Code of canon law. To reach that goal he appointed a special commission of cardinals, supported by the collegium of consultants (experts in canon law). The labour over the revision and simultaneously the codification of canon law, undertaken after the Council ended its sessions, were a long and complex process. There participated in it also the consulting agencies such as inter alia the episcopates of particular countries as well as the departments of theology and canon law of Church Universities. While preparing the new Code of canon Law, the codifiers took into consideration the recommendations and directives issued by Vatican Council II as well as the rich post-Council legislation. What however made up the major source for the discussed undertaking was the Code of Canon Law of 1917, this being the expression of faithfulness toward the canonical tradition. The codification work of Pope John XXIII was continued by Popes Paul VI and John Paul I but it was only John Paul II who managed to bring the work to an end. After almost 20 years of the codifiers' arduous labour the Polish Pope announced the new Code of canon law. This was done on the 25th of January 1983 (the Code being in effect from the 27th of November of 1983). The ceremonious presentation of the Code, made with the participation of the supreme legislator in the Church, took place on the 3rd of February of the same year.

LE CODIFICATION DU DROIT CANONIQUE DE 1983. LA 25ÈME ANNIVERSAIRE
DE LA PROMULGATION DU NOUVEAU CODE DU DROIT CANONIQUE
PAR LE PAPE JEAN PAUL II

R é s u m é

De son début en vue de réaliser sa mission religieuse dans le monde, l'Église catholique possède son propre ordre juridique. Après la période courte quand les Chrétiens ne tiraient les principes de leur vie que de la Révélation, vint l'époque lorsque les prescriptions promulgués par le pouvoir ecclésiastique devinrent aussi les sources du droit. L'arcroissement de la quantité de celles-là provoqua la tendance naturelle, qui d'ailleurs se manifestait pendant les siècles, à codifier du droit canonique. Au Moyen Age, les efforts pour l'unification de nombreuses normes donnèrent les *Decrétales Gregorii IX* (1234). Par contre, promulgué en 1582 par le pape Grégoire IX, le *Corpus Iuris Canonici*, composé de six recueils originaux, n'a pas reçu un rang de la collection officielle de droit canonique. Finalement, c'est n'est qu'au XXème siècle ont apparu les conditions favorables à la codification au sens moderne, grâce auxquelles le pape Pié X put mettre en marche les travaux de codification, qui finirent par la promulgation du Code de Droit Canonique par la pape Benoît XV en 1917.

Dans le courant du renouvellement générale de l'Église se manifestant au Concile de Vatican II (1962-1965), en 1963 le pape Jean XXIII initia la révision du Code de Droit Canonique de 1917. Il nomma la commission spéciale des cardinaux, supportée par le collègue de consultants, experts en droit canonique. N'ayant entrepris qu'après la clôture du Concile, les travaux sur la révision et la codification du droit canonique constituaient un procès longue et compliqué, auquel participaient les organes de consultation, parmi quels il y avait les évêchés des nombreux pays et les facultés de théologie et de droit canonique des universités catholiques du monde entier. En élaborant le code nouveau, les codificateurs prenaient en considération les directives du Concile de Vatican et la législation postérieure. Pourtant, le Code du Droit Canonique de 1917 restait la source principal comme l'expression de la fidélité à la tradition canonique. L'oeuvre de codification de Jean XXIII fut continué par les papes Paul VI et Jean-Paul Ier, mais ce n'est que Jean-Paul II réussit y aboutir. Après 20 ans du travail bien difficile des codificateurs, le pape polonais promulgua le Code nouvel de Droit Canonique en 25 janvier 1983, qui entra en vigueur le 27 novembre de la même année. La cérémonie solennelle de la présentation du Code de Droit Canonique en présence du législateur suprême de l'Église eut lieu le 3 février 1983.

